

ВІДГУК
офіційного опонента Берзіної Анжели Бахтіярли на дисертацію
Колос Наталії Миколаївни за темою
«Характеристика кримінально-правової відповідальності за
неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником
своїх професійних обов'язків», подану на
здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081
«Право»

Актуальність обраної теми. Одним із пріоритетних напрямів сучасної кримінально-правової політики держави полягає у забезпеченні належної охорони життя і здоров'я людини, які відповідно до Конституції України визнаються найвищою соціальною цінністю. Реалізація цього конституційного положення безпосередньо пов'язана із забезпеченням належної якості медичної допомоги та медичних послуг. Від того наскільки ефективний механізм кримінально-правового реагування у випадках невиконання або неналежного виконання медичними чи фармацевтичними працівниками своїх професійних обов'язків залежить якість такої допомоги чи послуги.

Попри проведення реформи системи охорони здоров'я, удосконалення законодавства та наближення його до європейських стандартів, питання кримінальної відповідальності медичних і фармацевтичних працівників залишаються одними з найбільш дискусійних як у правозастосовній практиці, так і в доктрині кримінального права. Особливі труднощі виникають під час встановлення причинного зв'язку між порушенням професійних обов'язків і суспільно небезпечними наслідками, визначення меж кримінально караної недбалості, відмежування її від лікарської помилки, виправданого професійного ризику, крайньої необхідності та інших суміжних правових явищ. Не менш актуальними

залишаються питання вдосконалення законодавчої конструкції ст. 140 КК України та забезпечення єдності судової практики щодо її застосування.

У дисертації авторкою проведене комплексне дослідження теоретичних і практичних аспектів кримінальної відповідальності за невиконання або неналежне виконання медичним чи фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків. Заслуговує на увагу історико-правовий аналіз розвитку відповідного інституту, ґрунтовне дослідження зарубіжного законодавства, а також спроба комплексного переосмислення окремих елементів складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 140 КК України. Враховані сучасні тенденції розвитку медичного права, практики застосування кримінального законодавства, а також позитивного досвіду зарубіжних держав.

Позитивної оцінки заслуговують авторські підходи щодо уточнення ознак спеціального суб'єкта кримінального правопорушення, розмежування кримінально-протиправної недбалості, лікарської помилки, виправданого медичного ризику та казусу, а також сформульовані пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства й практики його застосування. Окремо слід відзначити проведене дослідження проблем кваліфікації цього кримінального правопорушення, його відмежування від суміжних складів кримінальних правопорушень та адміністративних деліктів.

Наведені положення свідчать про актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Дисертацію виконано відповідно до переліку основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень Національної академії наук України на 2019–2023 та 2024–2028 роки, затверджених відповідними постановами Президії НАН України. Робота виконана в межах науково-дослідної теми кафедри політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права Навчально-наукового

юридичного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника «Політика у сфері боротьби зі злочинністю в умовах євроінтеграції» (державний реєстраційний номер 0125U000669), що також підтверджує її актуальність та відповідність сучасним напрямам розвитку юридичної науки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз змісту дисертаційної роботи дає підстави для висновку, що сформульовані авторкою наукові положення, висновки та рекомендації є достатньо аргументованими, логічно послідовними та ґрунтуються на належній теоретичній й емпіричній базі.

Для досягнення поставленої мети дисертантка використала комплекс сучасних наукових підходів, положення науки кримінального права, кримінального процесу, медичного права, загальної теорії права, філософії права, а також результати досліджень вітчизняних і зарубіжних учених. Широке використання доктринальних джерел, нормативно-правових актів України та іноземних держав, міжнародно-правових документів, практики Європейського суду з прав людини і Верховного Суду забезпечило належний рівень обґрунтованості висновків, зроблених у роботі.

Методологія дослідження є цілісною та відповідає його предмету й поставленим завданням. Авторкою обґрунтовано використано історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-догматичний, системно-структурний, формально-логічний, статистичний та інші методи наукового пізнання. Їх комплексне застосування дозволило простежити еволюцію законодавства про кримінальну відповідальність медичних і фармацевтичних працівників, дослідити сучасний стан кримінально-правового регулювання, здійснити порівняльний аналіз законодавства зарубіжних держав, а також сформулювати власні пропозиції щодо

вдосконалення кримінального та кримінального процесуального законодавства України.

Структура дисертації логічна та внутрішньо узгоджена. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Побудова дисертації відповідає меті та завданням дослідження, а послідовність викладення матеріалу забезпечує цілісне розкриття предмета дослідження.

У першому розділі **«Загальнотеоретичні положення кримінальної відповідальності медичних або фармацевтичних працівників за неналежне виконання професійних обов'язків»** дисертанткою проаналізований стан наукової розробленості проблеми, здійснений історико-правовий аналіз розвитку інституту кримінальної відповідальності медичних і фармацевтичних працівників та проведене ґрунтовне порівняльно-правове дослідження законодавства зарубіжних держав. За результатами такого аналізу авторка запропонувала періодизацію розвитку вітчизняного законодавства та сформулювала низку висновків щодо можливостей використання позитивного зарубіжного досвіду у національному праві.

Другий розділ **«Кримінально-правовий аналіз складу неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником»** присвячено комплексному кримінально-правовому аналізу складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 140 КК України. У ньому послідовно досліджується об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, розкривається зміст окремих оціночних понять, пропонується авторське визначення медичного та фармацевтичного працівника як спеціального суб'єкта. Окрім того дисертанткою розмежовано кримінально-протиправну недбалість, лікарська помилка, виправданий медичний ризик та казус. На окрему увагу заслуговує

використання практики Європейського суду з прав людини для обґрунтування підходів до встановлення причинного зв'язку та оцінки професійної діяльності медичних та фармацевтичних працівників.

У третьому розділі **«Проблеми правозастосування положень щодо неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником»** досліджено проблеми кваліфікації та відмежування досліджуваного складу від суміжних кримінальних правопорушень і адміністративних деліктів. Авторка провела системний аналіз критеріїв такого розмежування, запропонувала шляхи усунення окремих колізій кримінального законодавства та сформулювала пропозиції щодо гармонізації санкцій окремих кримінально-правових норм.

Четвертий розділ **«Сучасні тенденції та перспективи вдосконалення протидії неналежному виконанню професійних обов'язків у сфері охорони здоров'я»** присвячений перспективам удосконалення кримінально-правового та кримінального процесуального регулювання. У межах даного розділу сформульовані авторські пропозиції щодо нової редакції ст. 140 КК України, удосконалення положень КПК України, відновлення інституту приватно-публічного обвинувачення у відповідній категорії кримінальних проваджень, а також запропоновано окремі напрями розвитку механізмів захисту прав пацієнтів із використанням позитивного зарубіжного досвіду.

Позитивної оцінки заслуговують окремі запропоновані зміни до редакції ст. 140 КК України. Обґрунтованою видається відмова від використання терміну «хворий» та його заміна на більш сучасну й юридично коректну категорію «пацієнт». Такий підхід узгоджується з положеннями законодавства України про охорону здоров'я та сучасною медико-правовою доктриною, відповідно до яких статус пацієнта не пов'язується виключно з наявністю захворювання. Особа може бути пацієнтом під час проходження профілактичних оглядів, вакцинації,

медичних обстежень, донорських процедур, медичної реабілітації, ведення вагітності, а також в інших випадках отримання медичної допомоги чи медичних послуг. Запропонована термінологічна зміна сприяє підвищенню точності кримінально-правової норми та усуває невиправдані обмеження при визначенні кола потерпілих.

Крім того, заслуговує на підтримку прагнення автора удосконалити законодавчу конструкцію ст. 140 КК України шляхом диференціації кримінальної відповідальності залежно від тяжкості суспільно небезпечних наслідків та конкретизації їх змісту. Такий підхід спрямований на підвищення визначеності кримінально-правової норми та забезпечення більшої передбачуваності її застосування та однакового розуміння у правозастосовній практиці. Незважаючи на наявність окремих дискусійних положень запропонованої редакції статті, загальний напрям її вдосконалення виглядає обґрунтованим і заслуговує на позитивну оцінку.

Висновки дисертації представляють собою логічний результат проведеного дослідження, відповідають поставленим завданням, узагальнюють основні результати роботи та містять конкретні пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства, правозастосовної практики і подальшого розвитку доктрини кримінального права.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що сформульовані авторкою висновки та рекомендації можуть бути використані у законотворчій діяльності під час удосконалення кримінального і кримінального процесуального законодавства, у правозастосовній діяльності судів та органів досудового розслідування, у науково-дослідній роботі, а також у навчальному процесі під час викладання кримінального права, медичного права та спеціальних навчальних курсів.

Повнота викладу наукових положень дисертації в опублікованих працях. Основні результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію, знайшли відображення у фахових наукових публікаціях та тезах

доповідей на науково-практичних конференціях. Опубліковані праці відображають основний зміст дисертації та її найважливіші наукові результати.

Анотація відповідає змісту дисертації, розкриває її основні положення та відповідають встановленим вимогам.

Ознайомлення з текстом дисертації та науковими публікаціями автора не дає підстав для висновку про порушення вимог академічної доброчесності. Наукові джерела використовуються із здійсненням належних посилань, а сформульовані у роботі положення, висновки та пропозиції мають авторський характер і є результатом самостійного наукового дослідження.

Зауваження щодо змісту дисертації. Дисертаційна робота справляє позитивне враження завершеного самостійного наукового дослідження. Вона містить низку обґрунтованих наукових положень, висновків і пропозицій. Окремі положення роботи мають дискусійний характер і потребують додаткового обговорення під час публічного захисту.

1. Центральна новизна дисертаційного дослідження полягає у пропозиції внесення змін до ст. 140 КК України. Загалом підтримуючи прагнення дисертантки модернізувати відповідну норму, окремі запропоновані положення видаються такими, що потребують додаткового обґрунтування. Так, пропозиція доповнити ст. 140 КК України частиною третьою, якою передбачити кваліфікуючу ознаку «спричинило смерть двох і більше осіб або смерть дитини» ґрунтується на сформульованому у дисертації висновку, що використання дефініції «дитина» виступає запобіжником проти маніпулятивного тлумачення норм та підсилює гуманістичну спрямованість кримінального судочинства у сфері охорони здоров'я. Авторка зазначає, що для цілей застосування ст. 140 КК України поняття «дитина» слід визначати відповідно до медичного підходу, за яким дитиною вважається життєздатний плід, починаючи з повного 22-го тижня

вагітності. Відповідно, у випадках неналежного виконання медичним працівником професійних обов'язків щодо надання медичної допомоги на цьому етапі розвитку плода, його загибель, на думку дисертантки, має кваліфікуватися за запропонованою ч. 3 ст. 140 КК України. Наведена концепція поширення кримінально-правової охорони на життєздатний плід як самостійного потерпілого у складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 140 КК України, потребує більш ґрунтовного обґрунтування. Так, у зазначеній дисертанткою постанові Верховного Суду від 09 червня 2022 року у справі № 718/933/20, суд лише розтлумачив особливості застосування чинної редакції ст. 140 КК України і не сформулював правового висновку щодо необхідності законодавчого визнання життєздатного плода самостійним потерпілим чи визначення початкового моменту життя людини. Верховний Суд виходив із того, що медична допомога надавалася саме вагітній жінці, яка й була потерпілою у кримінальному провадженні. Внутрішньоутробна смерть плода розглядалася як тяжкий наслідок, заподіяний потерпілій. Саме з цих підстав Верховний Суд погодився з перекваліфікацією дій лікаря з ч. 2 на ч. 1 ст. 140 КК України та відхилив доводи прокурора щодо необхідності кваліфікації діяння як такого, що спричинило тяжкі наслідки дитині. Крім того, інша практика Верховного Суду свідчить про те, що чинне кримінальне законодавство пов'язує набуття кримінально-правового статусу потерпілого саме з фактом народження людини. Так, у постанові Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 11 жовтня 2018 року у справі № 727/2103/17 зазначено, що поняттям «малолітня особа» охоплюється новонароджена особа, яка народилася живою, у тому числі протягом перших 28 днів після народження. За таких обставин запропоноване дисертанткою поширення поняття «дитина» на життєздатний плід із 22-го тижня внутрішньоутробного розвитку фактично змінює усталений підхід до визначення потерпілого у кримінальному праві.

Така законодавча новела може бути предметом наукової дискусії, однак її впровадження потребує більш ґрунтовної теоретичної та нормативної аргументації.

2. Дискусійним видається пропозиція використовувати формулювання «під час надання медичних послуг пацієнту» у ч. 1 ст. 140 КК України. Враховуючи положення Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р. № 2801-XII та Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 19.10.2017 № 2168-VIII, слід зазначити, що категорії «медична допомога» та «медична послуга» не є тотожними ні за своїм нормативним змістом, ні за обсягом правового регулювання. Поряд із категорією «медична послуга» законодавець широко використовує поняття «медична допомога». Поняття «медична допомога» охоплює комплекс професійних дій медичних працівників, направлений на профілактику, діагностику та лікування у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами. Надання медичних послуг слугує формою реалізації конституційного права особи на охорону здоров'я і не охоплює всіх аспектів професійної діяльності медичних працівників. То ж окремі випадки неналежного виконання професійних обов'язків можуть виникати не лише під час безпосереднього надання медичної послуги. Йдеться, наприклад, про процес організації лікування, ведення медичної документації, лабораторної діагностики, забезпечення належного обігу лікарських засобів, здійснення фармацевтичної діяльності тощо. Такі професійні дії можуть перебувати у прямому причинному зв'язку із заподіянням шкоди пацієнтові, хоча формально не охоплюються процесом надання медичної послуги. За таких обставин використання дисертанткою лише терміна «медична послуга» може призвести до невиправданого звуження меж кримінально-правової охорони порівняно з чинною редакцією ст. 140 КК України, оскільки

частина випадків неналежного виконання професійних обов'язків медичними або фармацевтичними працівниками формально може бути виведена за межі об'єктивної сторони складу цього кримінального правопорушення. У зв'язку з викладеним потребує додаткового обґрунтування авторська позиція щодо доцільності використання саме терміна «медична послуга» як конструктивної ознаки об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення.

3. Запропоноване визначення тяжких наслідків шляхом встановлення їх фактично вичерпного переліку у запропонованих дисертанткою змінах до ч. 2 ст. 140 КК України, безумовно, спрямоване на підвищення правової визначеності. Однак така вичерпність може призвести до необґрунтованого звуження змісту цього поняття порівняно із чинною судовою практикою, яка визнає тяжкими й інші наслідки, не охоплені запропонованою редакцією статті. Крім того, потребує додаткового пояснення використання у різних частинах запропонованої статті різних термінів – «пацієнт» та «потерпілий», що не повною мірою відповідає вимогам законодавчої техніки щодо єдності термінології. Під час публічного захисту було б цікаво почути позицію автора щодо доцільності саме такого законодавчого рішення та його практичних переваг.

Разом з тим, висловлені зауваження та питання суттєво не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи. Дисертація має завершений характер, представляє собою цілісне, логічно побудоване дослідження, у якому поставлена мета досягнута, а сформульовані висновки належним чином обґрунтовані.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.
Грунтуючись на викладеному вважаю, що дисертаційне дослідження Колос Наталії Миколаївни на тему «Кримінальна відповідальність за неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю

081 «Право», є самостійним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають теоретичне і практичне значення для розвитку науки кримінального права та вдосконалення правозастосовної діяльності.

Тема дисертації актуальна, поставлені завдання авторкою вирішені, а сформульовані наукові положення, висновки та рекомендації можна охарактеризувати як такі, що мають належний ступінь обґрунтованості, наукової новизни та практичної спрямованості. Робота виконана із застосуванням сучасного методологічного інструментарію, містить авторські пропозиції щодо вдосконалення кримінального та кримінального процесуального законодавства України. Значна частина наукових висновків може бути використана у подальшій законотворчій та правозастосовній діяльності.

Дисертація викладена на належному науковому рівні, написана грамотною українською мовою, має логічну структуру та відповідає вимогам до оформлення дисертаційних досліджень. Поодинокі редакційні чи технічні неточності не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Аналіз тексту дисертації, а також наукових праць, у яких оприлюднено основні результати дослідження, не дає підстав вважати, що авторкою порушено принципи академічної доброчесності. Використання результатів інших дослідників супроводжується належними посиланнями, а сформульовані у роботі висновки мають самостійний авторський характер.

Основні результати дисертаційного дослідження достатньою мірою апробовані та відображені у фахових наукових публікаціях і матеріалах науково-практичних конференцій, що відповідає встановленим вимогам до апробації результатів дисертаційного дослідження.

Отже, дисертаційна робота Колос Наталії Миколаївни «Характеристика кримінально-правової відповідальності за неналежне

виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44 (зі змінами), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами), а її автор – Колос Наталія Миколаївна – на основі публічного захисту заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Офіційний опонент:

***Кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри судової медицини
та медичного права
Національного медичного університету
імені О.О. Богомольця***

«08» липня 2026 року

А.Б. Берзіна